

УДК 338.433:673.564(477)

Вдовенко Н.М.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України***Шепелєв В.С.***здобувач кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України***Добрівський В.Г.***кандидат сільськогосподарських наук,
старший викладач
Болярського коледжу екології і природних ресурсів*

РЕГУЛЯТИВНІ ЗАХОДИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО ЕПІЗООТИЧНОГО СТАНУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

REGULATORY MEASURES OF THE STATE TO ENSURE STABLE EPIZOOTIC AND TRADING

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано пріоритетність регулювання ринку свинини на засадах «компартаментації» як нового інструменту, сутність якого полягає в забезпеченні контрольованості виробництва, безперебійній торгівлі свининою під час виникнення загрозливого епізоотичного стану, що сприятиме підвищенню методичного забезпечення регулювання ринку, розробленню логічно-послідовної системи нормативно-правових актів, інструкцій та механізмів інформування кожного виробника про наявні ризики, методи боротьби з ними та недопущення припинення експорту свинини. **Ключові слова:** регулювання, ринок свинини, держава, імпорт, експорт, ємність ринку, конкуренція, інструкції, накази, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована приоритетность регулирования рынка свинины на основе «компартаментации» как нового инструмента, суть которого заключается в обеспечении контролируемости производства, бесперебойной торговли свининой во время возникновения угрожающего эпизоотического состояния, что будет способствовать повышению методического обеспечения регулирования рынка, разработке логически-последовательной системы нормативно-правовых актов, инструкций и механизмов информирования каждого производителя о существующих рисках, методах борьбы с ними и недопущения прекращения экспорта свинины.

Ключевые слова: регулирование, рынок свинины, государство, импорт, экспорт, емкость рынка, конкуренция, инструкции, приказы, Европейский Союз.

ANNOTATION

The article substantiates the priority of regulation of pork market-based «compartmental» as a new tool, the essence of which is to ensure the controllability of production, uninterrupted pork trade during the occurrence of the epizootic threatening condition that will contribute to the improvement of methodological support of market regulation, the development of a logically coherent system of normative-legal acts, instructions and information mechanisms of each manufacturer about the risks, ways to combat them and avoid any interruption of pork exports.

Keywords: regulation, the pork market, the state, import, export, market capacity, competition, regulations, orders, the European Union.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням для України є забезпечення необхідних умов з метою реалізації перспективи входження товарів аграрного сектору економіки на ринок країн ЄС. Досягненням економічної науки була

спроба розроблення пропозицій щодо поліпшення регулятивних заходів держави у сфері торгівлі під час загрозливого епізоотичного стану. Водночас виникнення економічних ризиків від африканської чуми свиней може поставити під загрозу освоєння нового торговельного простору. Відповідно до заходів підтримки міжнародної біологічної безпеки, експорт свинини із регіонів, вражених даною хворобою, заборонений. Вказане стосується не лише поголів'я свиней, але й усіх інших сільськогосподарських тварин, птиці, м'ясної продукції та зернових. Отже, питання дослідження регулювання вітчизняного ринку свинини набуває актуальності та потребує додаткового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у економічній літературі сформовано науковий підхід до розуміння сутності та інструментів, які застосовують для регулювання ринку свинини. Тому пошук шляхів розширення експортних можливостей галузей аграрного сектору відображені у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях таких вчених, як: Геєць В. [1], Школьнік О. [2], Осташко Т., Волощенко Л. [3; 4], Павленко О. [5], Кваша С. [6–10], Саблук П., Кужель В. [11], Могильний О. [12], Бегемєнн Ф. [13], Котлер Ф. [14], Коснер У. [15], Вдовенко Н. [17–19], Мовчан В. [20] та ін. Вивчення літературних джерел висвітлює, що за відсутності чіткої регуляторної політики на ринку свинини у період загрозливого епідеміологічного стану вірус африканської чуми свиней швидко набуває темпів і поширюється (100 км на рік від попереднього місця виявлення). Шляхи боротьби з будь-якими небезпечними хворобами тварин – це локалізація вогнища небезпеки та попередження її розповсюдження. У даному контексті економічний розвиток агропромислового сектору держави залежить від забезпечення функціонування ринку свинини та забезпечення можливості проведення торговельних операцій

з метою недопущення ізоляції потенційно небезпечних регіонів, які на даний час ураження не мають.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Африканська чума свиней (АЧС) є транскордонною хворобою, яка здатна до швидкого поширення та відноситься, згідно з Міжнародною класифікацією заразних хвороб тварин, до класу А. Поряд з цим вакцини проти неї нині не існує. При цьому слід враховувати, що контакти із такими тваринами повинні відбуватися при наявності засобів захисту, а вживання свинини заборонене. Виявлення даної хвороби спричиняє значні економічні збитки як на рівні держави, так і виробників свинини. Тому від ефективності регулювання ринку свинини у загрозований епізоотичний період залежить не лише експортна перспектива, але й збереження свиначарства як галузі, як явища, у масштабах від домогосподарств до промислових комплексів.

Мета статті полягає у розробленні рекомендацій щодо регулятивних заходів держави на ринку свинини для забезпечення стабільного епізоотичного стану і можливості проведення торговельних операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) з 2013 р. реалізує проект технічної допомоги «Розбудова потенціалу раннього виявлення та реагування на африканську чуму свиней в Україні». Дана проблема набула глобальних масштабів, для вирішення якої відбулося об'єднання ряду міжнародних організацій [1]. Зокрема, для попередження нищівного впливу вірусу на території України Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), уряд Японії, Європейський

банк з реконструкції та розвитку почали реалізацію проекту «Африканська чума свиней: зростання обізнаності про ризик і зменшення ризиків в Україні». Актуальним є питання регулювання ринку свинини у площині біологічної безпеки [2]. Виявлення подібних хвороб свиней завдає економічних збитків державі та приватному сектору внаслідок запровадження спеціального режиму для свинокомплексів, проведення моніторингових та діагностичних досліджень, організацію профілактичних та ліквідаційних заходів, а також запровадження торговельних обмежень з метою недопущення поширення вірусу [3–5]. Вперше на території України вірус африканської чуми свиней у промислових масштабах було виявлено у липні 2015 р. у дев'ятому за потужністю виробництва свинини ВАТ «Агрокомбінат Калита» Броварського району Київської області. Як наслідок, було знищено все поголів'я свиней на підприємстві в кількості 60 тис. голів. Крім того, було утилізовано поголів'я також і в карантинній п'ятикілометровій зоні усіх підсобних господарств населення. Після додаткового опрацювання матеріалів з метою аналізу завданих економічних збитків від занесення вірусу АЧС на промислових комплексах з виробництва свинини нами проведено розрахунок економічних збитків від знищення враженого поголів'я вірусом на ВАТ «Агрокомбінат Калита» Броварського району Київської області (табл. 1).

Опрацьовані нами зведені дані свідчать, що у даній ситуації свинокомплекс втратив цінне поголів'я тварин, запас кормів, який знаходився в господарстві, та частину обладнання. До непрямих втрат було віднесено розірвання укладених контрактів з реалізації свинини, за що передбачено відповідні штрафи. Практика

Таблиця 1

Економічні збитки від знищення враженого поголів'я вірусом АЧС на ВАТ «Агрокомбінат Калита» Броварського району Київської області

Статевікові групи свиней у господарстві	Середньорічне поголів'я, голів	Жива маса однієї голови, кг	Вартість 1 кг живої маси тварини	Вартість тварин у групі, млн. грн.
Кнури-плідники	48	250	50	0,6
Свиноматки всіх репродуктивних періодів холості	4500	200	40	36
Поросята-сисунки (до 28 діб)	10560	6	80	5,07
Поросята на дорощуванні (29–77 діб)	15360	18	40	11,06
Молодняк на відгодівлі (78–182 доби)	27360	70	28	53,63
Ремонтний молодняк	1320	40	45	2,38
Всього від втрати тварин	59160	-	-	108,74
Інші економічні збитки		Грошовий еквівалент, млн. грн.		
Утилізація кормової бази		147,4		
Утилізація малоцінного обладнання		2,42		
Зрив укладених контрактів		21,5		
Всього, нанесених збитків		280,0		

Джерело: складено автором на основі форми звітності 50-сг ВАТ «Агро-комбінат Калита» Броварського району Київської області

САП ЄС підтверджує, що подібні збитки, які понесли Естонія, Польща, Італія та ряд інших країн Співдружності, у повному обсязі покриваються саме за рахунок резервного фонду захисту аграріїв, який мінімізує економічні збитки приватного сектору та сприяє ефективному управлінню подібними ризиками на ринку свинини. Дослідження підтверджують, що відновлення роботи на ВАТ «Агрокомбінат Калита» можливе лише після проведення усіх передбачених протиепізоотичних процедур та карантинного періоду від трьох до шести місяців. Для закупівлі нового поголів'я знадобляться інвестиції близько 20 млн. грн., а для досягнення показників виробництва, які було зафіксовано на момент виявлення вірусу, знадобиться не менше одного року [6–7; 12; 16].

Виходячи із попередньо отриманих розрахункових даних, з метою більш глибокого осмислення можливих економічних збитків від АЧС в усіх господарствах з виробництва свинини в Україні нами розраховано понесені втрати на одну свиноматку: 280,06 млн. грн. : 4500 голів = 62 235 грн./гол.

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що на індустріальних комплексах з промисловим виробництвом свинини можливі втрати від зараження АЧС складають понад 60 тис. грн. на одну свиноматку. На державному рівні це становить значну загрозу для м'ясної індустрії нашої країни та потребує ефективних, системних регуляторних дій. Проведений аналіз статистичних даних показав, що у сільськогосподарських підприємствах утримується понад 45% усього поголів'я свиней у країні. Технологічних процес таких підприємств у переважній більшості оснований принципах замкнутого циклу виробництва, тобто з власними репродукторами, в основу яких покладено показники продуктивності свиноматок. На відміну від цього проведені дослідження показали, що для господарств населення характерним є вирощування відгодівельного молодняку до забійних кондицій, і кількість свиноматок у даному секторі ринку нижча, ніж на індустріальних комплексах. Тому економічні збитки населення на одну свиноматку становитимуть близько 6,2 тис. грн. Темпи поширення вірусу АЧС мають пряму залежність від ефективності регулювання ринку свинини та швидкості виконання відповідних норм та правил на місцях. Ураження усієї території України даним вірусом цілком можливе та становить загрозу національного характеру із нищівними економічними збитками. Науково обґрун-

тована оцінка ризику можливого впливу даного від дії небезпечного фактору дає підґрунтя для створення механізму регулювання даним ризиком на ринку свинини.

У контексті виявлення економічних збитків наявність даної хвороби у промислових масштабах особливо впливає на можливість України здійснювати експортні операції, оскільки можливе недопущення української свинини на міжнародні ринки. Нині 90% експорту свинини споживається ринком Російської Федерації. Державна фіскальна служба України декларує зростання поставок свинини за кордон в натуральному вираженні у 8,2 рази. Таким чином, у 2014 р. експорт свинини становив 1,79 млн. доларів США, проте нарощування внутрішнього виробництва зумовило збільшення експортного потенціалу за перші сім місяців 2015 р. до 29,75 млн. доларів США [8–10].

Світовий досвід показує, що пріоритетною сферою надання державних інвестицій у країнах з розвинутим аграрним сектором є забезпечення безпечного епізоотичного стану [8, с. 12]. Законодавством ЄС в даному контексті задекларовано таке положення: «...ефективні заходи біологічної безпеки, що здійснюються у тваринницьких господарствах, становлять важливий критерій зонування та компартмелізації для цілей санітарно-епідеміологічного контролю і торгівлі. Відсутність захворювань, заходи із забезпечення біологічної безпеки, добробут тварин та ветеринарний контроль також можуть бути засобами класифікації тваринницьких господарств...» [12, с. 4; 14, с. 252; 17, с. 23].

Концепція компартмелізації впроваджується з метою створення умов для забезпечення торгівлі під час виникнення спалахів хвороб. Вона забезпечується через інструментарій формування підпопуляцій тварин з гарантовано задовільним станом здоров'я завдяки постійному контролю. Складовою компартмелізації є компартмент – ланцюг виробництва та розподілу від народження тварини до готової продукції,

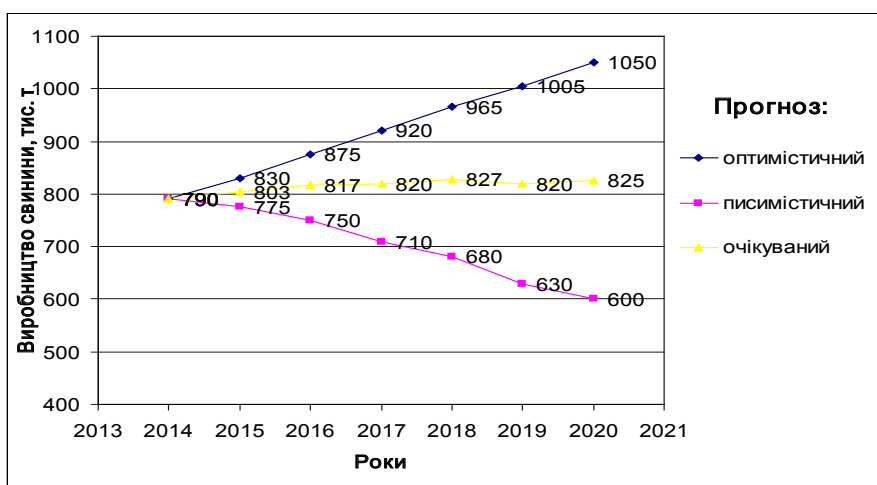

Рис. 1. Прогнозовані обсяги виробництва свинини в Україні залежно від епізоотичного стану

яким забезпечується попит. Принципи концепції компартмелізації набувають поступового розвитку у всіх країнах, економічний розвиток яких оснований на міжнародних стандартах регулювання ринку. Його застосування поширюється для боротьби з рядом хвороб у галузі свинарства, пташиним грипом та хворобами риб [17, с. 20–26; 18, с. 283–311; 20, с. 68–75].

Регулювання ринку свинини в Україні на принципах компартмелізації передбачає систему класифікації господарств за рівнем ветеринарного санітарного статусу. Нарощування економічних показників виробництва свинини в Україні ґрунтується на реконструкції існуючих, будівництві нових та виокремленні вже існуючих свинокомплексів, які функціонують відповідно до міжнародних стандартів. На основі таких підприємств пропонується створити основу компартментного ланцюга, який буде складатися із товаровиробників, транспортних спеціалізованих перевізників та підприємств по переробці та зберіганню свинини. Обмін товарами в даному компартменті повинен відбуватися виключно між агентами ринку з однаковими показниками біологічної безпеки. Решта товаровиробників, підприємницька діяльність яких ведеться без суворого дотримання міжнародних стандартів якості також виносяться у компартменти, що утворюють відповідні ланцюги [19, с. 28].

Якщо прийняти до уваги, що станом на 01.08.2015 р. АЧС зареєстровано на півночі Київської та заході Житомирської областей, то за неефективного регулювання до 2020 р. вона може охопити більшу територію України. Чисельність поголів'я тварин, яке нині знаходиться в зоні ризику, мотивує до розрахунку можливих прогнозів розвитку ринку свинини в Україні залежно від валового виробництва даного виду продукції (рис. 1).

Таким чином, регулювання ринку під час загрозливого епідеміологічного стану повинне відбуватися через призму науково обґрунтованої оцінки ризиків та управління ризиками. У ході проведеного дослідження здійснено прогнози щодо розвитку епізоотичної ситуації, відповідно до якого з великою імовірністю можливе формування змішаної циркуляції АЧС серед диких кабанів та промислових свиней на північному Лівобережжі України. При цьому найбільш уразливою категорією можуть бути господарства населення та підприємства з виробництва свинини малої потужності, подібно до епізоотичної моделі, яка реалізувалася в Російській Федерації у 2007–2015 рр.

Висновки. У результаті нашого дослідження було встановлено, що важливою умовою регулювання ринку свинини є теоретичне і наукове осмислення запропонованого авторського трактування «компартмелізації» як створення умов по забезпеченню торгівлі під час виникнення спалахів хвороб, забезпечується через інструментарій регулювання на принципах ідентифі-

кації та простежування товару з періодичним контролем заздалегідь визначених захворювань [3, с. 72–73; 16, с. 21]. Для цього у подальшому необхідно розробити та обґрунтувати механізм визначення суб'єктів по виробництву свинини, переробні підприємства та інших агентів ринку, з яких формується компартмент, тобто ланцюг виробництва та розподілу від народження тварини до готової продукції, яким і забезпечується попит.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / В.М. Геєць [та ін.] ; за ред. В.М. Геєця. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
2. Школьнік О.О. Методологічні аспекти дослідження світового ринку агропродовольчої продукції / О.О. Школьнік // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2013. – Вип. 82. – С. 191–197.
3. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко, Г.В. Ленінова ; відпов. ред. В.О. Точилін ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 208 с.
4. Павленко О.М. Щодо перспектив агропродовольчого виробництва в умовах формування зони вільної торгівлі Україна – ЄС / М. Павленко // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 4. – С. 71–74.
5. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – С. 214–220.
6. Саблук П.Т. Національна доктрина продовольчої безпеки в Україні / П.Т. Саблук [та ін.] // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 3–12.
7. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн – членів Європейського Союзу / С.М. Кваша, К.С. Кваша. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 40 с.
8. Гнатюк С.А. Результати і перспективи роботи господарств корпорації «Тваринпром» / С.А. Гнатюк // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2015. Вип. 4. – Т. 2 – С. 15–22.
9. Кваша С.М. Напрями удосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 161–167.
10. Кужель В.В. Теоретичні засади модернізації аграрної економіки / В.В. Кужель, Я.В. Солтик // Вектор науки ТГУ. Серія «Економіка і управління». – Тольятті, 2012. – № 4(10). – С. 83–87.
11. Могильний О.М. Спільна аграрна політика Європейського Союзу щодо сталого сільського розвитку: уроки для України / О.М. Могильний // Економіка АПК. – 2004. – № 7. – С. 3–4.
12. Begemann F. Haltung und Erhaltung tiergenetischer Ressourcen in Ex-situ-Haltung in Zoos und Tierparks (Maintenance and conservation of domestic animal resources, ex situ, in zoos and domestic animal parks.) / F. Begemann, C. Ehling, R. Falge // Schriften zu genetischen Ressourcen. – 1996. – S. 60–77.
13. Kotler P. Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control / P. Kotler– Prentise-Hall, 1991. – 686 p.

14. Burakovsky I. The impact of an FTA between Ukraine and the EU / Burakovsky I., Movchan V., O'Keefe T.A., Ulgen S., Shnyrkov O. // *Oxford Economics*. – 2012. – 138 pp.
15. Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку : [кол. монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С. Ніценка. – Одеса : Лерадрук, 2013. – Кн. 3. – 577 с.
16. Вдовенко Н.М. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства / Н.М. Вдовенко, Ю.А. Хижняк // *Science Rise*. – 2015. – № 2/3 (7). – С. 20–26.
17. Національна економіка України в умовах глобалізації : [кол. монографія]. – К. : ДКС центр, 2015. – 470 с.
18. Movchan V. The impact of an FTA between Ukraine and the EU / Movchan V., O'Keefe T.A., Ulgen S., Shnyrkov O. // *Oxford Economics*. – 2012. – 100 p.
19. Основні пріоритети розвитку АПК України у контексті економічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни : [кол. монографія]. – Умань : Візаві, 2014. – Ч. 2. – 228 с.